

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ/ΥΛΙΚΟ

3^{ος} Θεματικός Κύκλος: Ενδιαφέρονται και Ενεργώ - Κοινωνική Συνείδηση και

Ευθύνη.

Θέμα: Κοινωνικά Δικαιώματα: Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση.

{Σύνδεση με το μάθημα: Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Τάξεις Ε' & ΣΤ' Δημοτικού Σχολείου

1^η Θεματική Ενότητα: Το Εκπαιδευτικό Σύστημα ή 4^η Θεματική Ενότητα: Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα/2^ο Κεφάλαιο: Τα Δικαιώματα του Παιδιού}.

Εκπαιδευτικός: Σοφία Καλογρίδη

1.Εισαγωγή: Η προβληματική του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο δημοτικό σχολείο.

Το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής διδάσκεται στην Ε' και ΣΤ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου μία (1) ώρα τη βδομάδα σε σύνολο 32 ωρών του ωρολογίου προγράμματος στα Γενικά Σχολεία και 35 ωρών στα Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (ΕΑΕΠ). Ανήκει δηλαδή στα "δευτερεύοντα" μαθήματα, με πολύ μικρή συμμετοχή στο σύνολο του σχολικού προγράμματος, στοιχείο που επισημαίνει τη συστηματική υποβάθμιση εκείνου του τομέα της σχολικής γνώσης, που πρώτος συμβάλλει στη διαμόρφωση της κοινωνικοπολιτικής συνείδησης του μαθητή (Κανάκης, Τσουρμάς, 1991). Το μάθημα διδάσκεται στο δημοτικό σχολείο από το 1956 ως «Αγωγή του Πολίτη», και το περιεχόμενό του αντανάκλασε τις κοινωνικές, πολιτικές, εκπαιδευτικές συνθήκες της κάθε εποχής (Κουσουράκης, 1994). Σήμερα το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο δημοτικό σχολείο περιλαμβάνει τις βασικές αρχές της οργάνωσης και λειτουργίας του ελληνικού κράτους, καθώς και τις αξίες που θεμελιώνουν τον τρόπο ζωής σε μια δημοκρατική κοινωνία (ΔΕΠΠΣ, 2002).

Σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ και το ΑΠΣ οι στόχοι του μαθήματος είναι:

- Η κατάκτηση γνώσεων για την κοινωνική πραγματικότητα,

- Η ανάπτυξη και η καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων,
- Η ανάπτυξη θετικών στάσεων απέναντι σε θέματα συνεργασίας, αλληλοσεβασμού, αλληλεγγύης, ετερότητας,
- Η διαμόρφωση ενός πολίτη ενεργού, δημοκρατικού, υπεύθυνου, συμμετοχικού, που θα γνωρίζει και θα κατανοεί το ρόλο, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του σε μια δημοκρατική κοινωνία (Καραθανάση, 2005).

Με βάση το ΔΕΠΠΣ η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή ως γνωστικό αντικείμενο οργανώνεται σε δύο κατευθύνσεις: Στην εννοιοκεντρική και στη διαθεματική κατεύθυνση. Το μάθημα της ΚΠΑ λόγω του περιεχομένου του μπορεί να διδαχτεί κατεξοχήν διαθεματικά (Καλογρίδη, Μαρκόπουλος, 2003).

Το περιεχόμενο του μαθήματος στην ΣΤ΄ δημοτικού είναι οργανωμένο στις εξής βασικές Θεματικές Ενότητες:

-1^η Θεματική Ενότητα: **Το άτομο και η Κοινωνία** {Η Οικογένεια, Το εκπαιδευτικό σύστημα, Η εκκλησία, Οργάνωση της Κοινωνικής και Πολιτικής ζωής (12 κεφάλαια)}.

-2^η Θεματική Ενότητα: **Το άτομο και η Πολιτεία** {Κράτος και Πολίτευμα, Κράτος και Πολίτης (9 κεφάλαια)}.

-3^η Θεματική Ενότητα: **Το άτομο και η Ευρωπαϊκή Ένωση** {Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα, Οι Ευρωπαίοι Πολίτες (5 κεφάλαια)}.

-4^η Θεματική Ενότητα: **Το άτομο και η Διεθνής Κοινότητα** {Διεθνείς Οργανισμοί και Οργανώσεις, Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (4 κεφάλαια)}.

Το εκπαιδευτικό υλικό για το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο δημοτικό σχολείο, σύμφωνα με το ΑΠΣ (2002), είναι:

-Βιβλίο Μαθητή,

-Βιβλίο Εκπαιδευτικού,

-Υποστηρικτικό υλικό με τη μορφή λογισμικού (CD-ROM).

Ωστόσο, το Βιβλίο Εκπαιδευτικού δεν γράφτηκε, όπως προβλεπόταν, με αποτέλεσμα να μην δίνονται κατευθύνσεις στον εκπαιδευτικό όχι μόνο

για τη φιλοσοφία και τη μεθοδολογική προσέγγιση του μαθήματος, αλλά και για τον εξορθολογισμό της διδακτέας ύλης.

Αν και θέματα σχετικά με την κοινωνική και πολιτική αγωγή διδάσκονται και στις τέσσερις προηγούμενες τάξεις (Α', Β', Γ', Δ') του δημοτικού, στο μάθημα της **Μελέτης Περιβάλλοντος**, ο χρόνος διδασκαλίας της ΚΠΑ στις Ε' και ΣΤ' τάξεις είναι πολύ περιορισμένος για να αναπτυχθούν ολοκληρωμένα οι δραστηριότητες, που προτείνονται στα 30 κεφάλαια του Βιβλίου του Μαθητή. Κατά τη γνώμη μας, στην ΣΤ' τάξη θα ήταν πιο πρόσφορο να περιοριστούν τα αναφερόμενα κεφάλαια και το περιεχόμενό τους να εναρμονιστεί με την ύλη της Ε' Δημοτικού ώστε να εξοικονομηθεί χρόνος για να υλοποιούνται πιο ολοκληρωμένα οι βασικές ενότητες, με στόχο: βαθύτερη κατανόηση και καλλιέργεια κριτικής σκέψης σε έννοιες, θέματα και προβλήματα, που σχετίζονται με την κοινωνική ζωή που βιώνει ο μαθητής.

Επιπλέον, θέματα επίκαιρα και σημαντικά, που σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα των μαθητών, όπως θέματα πολιτισμού, επιστήμης, τεχνολογίας, υγείας και περιβάλλοντος θα έπρεπε να ενισχυθούν με βιωματικές, ελκυστικές δραστηριότητες, προσανατολισμένες στο μέλλον και στη Διά Βίου Μάθηση.

2. Τα βασικά στοιχεία του διδακτικού σχεδιασμού με θέμα:

Κοινωνικά Δικαιώματα: Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση

Στο σχεδιασμό του διδακτικού μας σχεδίου ακολουθήσαμε τα βασικά στοιχεία σχεδιασμού μιας διδακτικής ενότητας (Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης, 2011), όπως:

1. Επιλογή θέματος διδακτικής ενότητας (κριτήρια επιλογής).
2. Συμβατότητα με το ΑΠΣ του μαθήματος και το ΔΕΠΠΣ.
3. Διερεύνηση της προϋπάρχουσας γνώσης και καθορισμός των προσπαιτούμενων γνώσεων των μαθητών σχετικά με το διδακτικό αντικείμενο.

4. Προσδιορισμός του σκοπού και των επιμέρους στόχων του ΔΣ.
5. Ανάπτυξη οριζοντίων ικανοτήτων.
6. Επιλογή της μεθόδου και των τεχνικών διδασκαλίας.
7. Επιλογή των εποπτικών μέσων για τη διδασκαλία.
8. Εκτίμηση του χρόνου διδασκαλίας της διδακτικής ενότητας.
9. Σχεδιασμός των δραστηριοτήτων της διδασκαλίας.
10. Αξιολόγηση/Αναστοχασμός.

2.1. Κριτήρια επιλογής του θέματος

Στο διδακτικό αυτό σχεδιασμό επιλέξαμε το συγκεκριμένο θέμα, επειδή θεωρούμε ότι η εκπαίδευση στα δικαιώματα αποτελεί προνομιακό χώρο για την κοινωνικοποίηση των μαθητών, για την προετοιμασία τους να ζήσουν δημιουργικά στον κόσμο. Η εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα είναι από τις βασικές ενότητες του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο δημοτικό σχολείο. Αντικείμενο της διδασκαλίας είναι τα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα των πολιτών, καθώς και τα δικαιώματα του Παιδιού.

Στο βιβλίο της ΣΤ' Δημοτικού¹ τα δικαιώματα περιλαμβάνονται σε επτά κεφάλαια. Ο σχεδιασμός αυτός δεν επιτρέπει, όπως αναφέραμε παραπάνω, να υλοποιηθούν οι σχετικές δραστηριότητες ολοκληρωμένα λόγω του περιορισμένου χρόνου του μαθήματος. Ο εξορθολογισμός της ύλης των διδακτικών ενοτήτων θα έδινε τη δυνατότητα στους μαθητές να κατανοήσουν βαθύτερα τη σημασία των κυριότερων θεμάτων μέσα από την ανάπτυξη καλά σχεδιασμένων δραστηριοτήτων. Η κατανόηση των δικαιωμάτων δεν μπορεί να γίνεται κυρίως μέσα από τη διδασκαλία εννοιών, αλλά και μέσα από βιωματικές δραστηριότητες, που εξοικειώνουν το μαθητή με την άσκηση των δικαιωμάτων στην καθημερινή κοινωνική ζωή (Χατζηνικολάου, 2009). Ταυτόχρονα θα ήταν δυνατόν να ανατεθούν δραστηριότητες επέκτασης στους μαθητές ή να υλοποιηθούν

¹ Νικολάου, Σ.Μ., Βασιτίση, Α., Δανιηλίδου, Ντ.Μ. & Πασχαλιώρη, Β. (2008). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή ΣΤ' Δημοτικού*. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ, ΙΤΥ, Διόφαντος.

διαθεματικές δραστηριότητες και projects στο χρόνο της ευέλικτης ζώνης ή στο χρόνο άλλων μαθημάτων.

Στο πλαίσιο αυτό προτείνουμε η ανάπτυξη του διδακτικού σχεδίου για το *δικαίωμα στην εκπαίδευση* να είναι τουλάχιστον 5ωρης διάρκειας, θεωρώντας ότι έχει μεγάλη σημασία επειδή δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές:

-να σκεφτούν κριτικά για τη σημασία της εκπαίδευσης ως προς την ένταξη όλων των ανθρώπων σε μια δημοκρατική κοινωνία.

-να κατανοήσουν τη σημασία της εκπαίδευσης ως διαδικασία συγκρότησης αρχών και αξιών², γνώσεων, ικανοτήτων και ταυτότητας, που έχει κύριο στόχο τη χειραφέτηση και την ανάπτυξη υγιών, ικανών και ηθικών ανθρώπων.

-να κατανοήσουν την υποχρεωτικότητα του δικαιώματος της εκπαίδευσης, που αν και αντιτίθεται σε ένα άλλο σημαντικό δικαίωμα, αυτό της ελεύθερης βούλησης και της επιλογής των ατόμων (Ρουσώ,), ωστόσο είναι αναγκαία για την ωφέλεια εκείνων, που διαφορετικά δεν θα είχαν ευκαιρία πρόσβασης στην εκπαίδευση για κοινωνικούς λόγους.

²Οι αξίες που υπηρετούνται είναι πρώτα απ' όλα η **Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια**, αδιαπραγμάτετο πρόταγμα όλων των δικαιωμάτων. Προκύπτει από την ιδιότητα του ανθρώπου ως δημιουργού της ιστορίας του (Μανωλεδάκης, 1997). Η δεύτερη σημαντική αξία είναι η **Συμμετοχή** όχι μόνο στην εκπαίδευση, αλλά συνολικά στην κοινωνία. Αποτελεί μια θεμελιώδη αξία γιατί αποτελεί έκφραση της **δημοκρατίας**, της **ισότητας**, της **δικαιοσύνης** και μέσο κατά του κοινωνικού αποκλεισμού. Η συμμετοχή στην εκπαίδευση απαιτεί υψηλό παιδαγωγικό έργο, που πρέπει να υποστηρίζει την ένταξη κάθε παιδιού στη σχολική κοινότητα. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να συζητηθεί η αντίφαση ανάμεσα στην ελευθερία του ατόμου να προσέλθει ή όχι στην εκπαίδευση και στην υποχρεωτικότητα της φοίτησης στο σχολείο, που προκύπτει από τις Συμβάσεις των Δικαιωμάτων και τη Νομοθεσία κάθε κράτους. Η ελευθερία της επιλογής του ατόμου είναι βασική αξία σε μία δημοκρατία, αλλά αποτελεί μία όψη της επιλογής ανάμεσα σε πολλές και δεν πρέπει να της δίνεται προτεραιότητα έναντι άλλων αξιών, όταν μάλιστα πρόκειται για μικρά παιδιά. Αυτό που πρέπει να τονίζεται είναι ότι η υποχρεωτική εκπαίδευση έχει στόχο την εξασφάλιση της ίσης πρόσβασης όλων στην εκπαίδευση ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή. Η ελεύθερη βούληση και επιλογή των ατόμων δεν καταργείται, καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν οι δυνατότητες των εκπαιδευτικών επιλογών τους αυξάνονται.

-να σκεφτούν για τη δική τους εκπαίδευση και την ευθύνη, που έχουν και οι ίδιοι για τη μόρφωσή τους γενικότερα.

-να αναρωτηθούν και να ερευνήσουν τους λόγους για τους οποίους αρκετά παιδιά δεν απολαμβάνουν αυτό το δικαίωμα παρά την υποχρεωτικότητα.

-να επεξεργαστούν λύσεις και προτάσεις για την επιτυχή υλοποίηση του δικαιώματος στην πράξη, συνειδητοποιώντας ότι η γνώμη τους έχει αξία.

Επιπλέον, θεωρούμε ότι η επιλογή αυτού του δικαιώματος είναι σημαντική, επειδή η σημερινή κοινωνική-οικονομική κρίση πλήττει ιδιαίτερα το δικαίωμα στην εκπαίδευση για μαθητές από μη ευνοημένες κοινωνικά ομάδες. Συνέπεια αυτού η αύξηση της διαρροής από την υποχρεωτική εκπαίδευση, που το ποσοστό της στη χώρα μας (12%) είναι από τα υψηλότερα της Ευρώπης.

2.2. Η συμβατότητα με το ΑΠΣ & ΔΕΠΠΣ

Το συγκεκριμένο διδακτικό σχέδιο μπορεί να ενταχθεί, όπως αναφέραμε παραπάνω, στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στην ΣΤ΄ τάξη του δημοτικού σχολείου και στην 1^η Θεματική Ενότητα/ενότητα Β΄:Το Εκπαιδευτικό Σύστημα ή στην 4^η Θεματική Ενότητα/ενότητα Β΄:Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα/Τα Δικαιώματα του Παιδιού. Με μερικές μετατροπές θα μπορούσε να διδαχτεί και στην Ε΄ Δημοτικού, στην Ενότητα Β΄: Έχουμε δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Ως προς το ΔΕΠΠΣ υπηρετεί θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης όπως:

Α. Άτομο- σύνολο

Β. Σύστημα (πχ το κράτος και η εξασφάλιση των δικαιωμάτων)

Γ. Αλληλεπίδραση

Δ. Επικοινωνία, Συνεργασία, Υπευθυνότητα,

Ε. Πολίτης, Πολιτεία, Κράτος

Στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών στόχων που θέτει το ΑΠΣ και το ΔΕΠΠΣ για το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής υιοθετείται η μέθοδος της

διερευνητικής και ανακαλυπτικής μάθησης και οι παρακάτω παιδαγωγικές αρχές:

- *Ενεργητική, Βιωματική διδασκαλία και Μάθηση,*
- *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και Μάθηση,*
- *Ενσωμάτωση της προϋπάρχουσας γνώσης,*
- *Διαθεματική προσέγγιση της γνώσης.*

2.3. Οι προαπαιτούμενες γνώσεις των μαθητών

Οι μαθητές προηγούμενα θα πρέπει να έχουν διδαχτεί και εξοικειωθεί με την έννοια των δικαιωμάτων και τη διάκρισή τους σε: *Ατομικά, Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα.*

2.4. Σκοπός

Ο σκοπός της διδασκαλίας του διδακτικού σχεδίου είναι οι μαθητές να αναγνωρίσουν τη σημασία/αξία του δικαιώματος της εκπαίδευσης, να κατανοήσουν την αναγκαιότητα της υποχρεωτικότητάς του στη βασική βαθμίδα και να ευαισθητοποιηθούν στις δυσκολίες και στα προβλήματα που προκύπτουν από την παραβίασή του.

2.5. Επιμέρους διδακτικοί στόχοι³

α. Να μάθουμε πώς να μαθαίνουμε (γνωρίζοντας και κατανοώντας/απόκτηση γνώσεων):

-Οι μαθητές να περιγράφουν τα βασικά στοιχεία της έννοιας του δικαιώματος της εκπαίδευσης για όλους.

³ Αν και υπάρχουν πολλά μοντέλα στόχων στο παρόν διδακτικό σχέδιο ακολουθήσαμε την ταξινόμια των *τεσσάρων επιπέδων* της UNESCO (1996), που υιοθετήθηκε πρόσφατα σε εκπαιδευτικά προγράμματα στο δημοτικό σχολείο (Νέα Προγράμματα Σπουδών, Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης).

-Οι μαθητές να αναγνωρίσουν τη σημασία/αξία του δικαιώματος της εκπαίδευσης για όλους.

-Οι μαθητές να κατανοήσουν την αναγκαιότητα της υποχρεωτικότητας της φοίτησης στο σχολείο στην υποχρεωτική βαθμίδα.

-Οι μαθητές να ενημερωθούν για το φαινόμενο της εγκατάλειψης ή της μη φοίτησης στο σχολείο στην υποχρεωτική βαθμίδα.

-Οι μαθητές να περιγράψουν τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει το παραπάνω φαινόμενο, ερμηνεύοντάς το.

β. Να μάθουμε πώς να ενεργούμε (ερευνώντας και εντοπίζοντας/απόκτηση δεξιοτήτων):

-Οι μαθητές να παρατηρήσουν ομοιότητες και διαφορές στους ορισμούς που έχουν δοθεί από διεθνείς φορείς για το δικαίωμα στην εκπαίδευση για όλους.

-Οι μαθητές να διερευνήσουν και να εντοπίσουν τους λόγους για τους οποίους ορισμένοι μαθητές δεν φοιτούν στο σχολείο.

-Οι μαθητές να αναζητούν λύσεις για την επίλυση του προβλήματος της εγκατάλειψης ή της μη φοίτησης στο σχολείο στην υποχρεωτική βαθμίδα.

γ. Να μάθουμε πώς να συμβιώνουμε με τους άλλους (επικοινωνία και συνεργασία):

-Οι μαθητές να συνεργαστούν με τους συμμαθητές τους για να οργανώσουν και να παρουσιάσουν τις εργασίες της ομάδας τους.

-Οι μαθητές να επιχειρηματολογήσουν για τις απόψεις τους σχετικά με την τεκμηρίωση της σημασίας του δικαιώματος στην εκπαίδευση για όλους, σχετικά με τους λόγους της εγκατάλειψης ή της μη φοίτησης στο σχολείο και σχετικά με τις προτάσεις τους για το σχεδιασμό ενός σχολείου για όλους.

δ. Να μάθουμε πώς να υπάρχουμε (συνδεδεμένοι με τη ζωή):

-Οι μαθητές να ευαισθητοποιηθούν στο δικαίωμα στην εκπαίδευση για όλους.

-Οι μαθητές να ευαισθητοποιηθούν ιδιαίτερα στο πρόβλημα της μη φοίτησης ή της εγκατάλειψης του σχολείου από μαθητές εξαιτίας κοινωνικών προβλημάτων.

-Οι μαθητές να οργανώνουν την εργασία τους και να την κοινοποιούν στην τάξη και γενικότερα στη σχολική κοινότητα.

- Οι μαθητές να αναπτύξουν στάση φιλιανγνωσίας.
- Οι μαθητές να σχεδιάσουν συνεργατικά ένα καλύτερο σχολείο για όλα τα παιδιά.
- Οι μαθητές να δρουν με στόχο να γίνουν ενεργοί πολίτες της χώρας τους και πολίτες του Κόσμου.

- **Γενεσιουργά ερωτήματα/Βασική ιδέα:**

Ένας τρόπος για να εμπλέξουμε τους μαθητές στην υλοποίηση των διδακτικών στόχων και να κινητοποιήσουμε το ενδιαφέρον τους είναι σε κάθε βασική δραστηριότητα να θέσουμε σε αυτούς γενεσιουργά ερωτήματα ή να αναδείξουμε μια Μεγάλη Ιδέα, ξεκινώντας από το γενικό περιεχόμενο του θέματος διδασκαλίας και εστιάζοντας στο μερικό (Haigh, 2008, Vecchi, 2003).

Πχ:

-Γενεσιουργά ερωτήματα: *Τιο είναι το όφελος των παιδιών από το αγαθό της εκπαίδευσης; Γιατί δεν ωφελούνται όλα τα παιδιά από την εκπαίδευση; Γιατί η βασική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική; κ.ά.*

-Μεγάλη Ιδέα: *Το δικαίωμα στην εκπαίδευση ως επένδυση στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή.*

2.6. Απόκτηση οριζοντίων δεξιοτήτων

- Επικοινωνία στη μητρική γλώσσα,
- Κοινωνικές ικανότητες: Ικανότητες για την ιδιότητα του πολίτη,
- Συνεργατικότητα, επικοινωνία,
- Ικανότητα λήψης αποφάσεων,
- Κριτική σκέψη,
- Δημιουργικότητα,
- Μεταγνωστική Ικανότητα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω».

2.7. Εκπαιδευτική μέθοδος & τεχνικές διδασκαλίας

- Εμπλουτισμένη εισήγηση,

- Ερωτήσεις -απαντήσεις, συζήτηση,
- Καταιγισμός Ιδεών,
- Ομάδες εργασίας,
- Μελέτη Περίπτωσης,
- Παιχνίδι ρόλων.

2.8. Εκπαιδευτικά μέσα

- Πίνακας, χαρτί του μέτρου,
- Φύλλα (A4), μαρκαδόροι, χρώματα,
- Φύλλα εργασιών,
- Υλικό (άρθρα) από εφημερίδες -περιοδικά,
- Η/Υ, video-projector,
- Video-ταινία.

2.9. Εκτιμώμενος χρόνος διδασκαλίας

Η εκτίμηση του χρόνου διδασκαλίας του διδακτικού σχεδίου είναι πέντε (5) διδακτικές ώρες. Ωστόσο, κάθε εκπαιδευτικός με ευελιξία μπορεί να προγραμματίσει την υλοποίησή του ανάλογα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών της τάξης του.

2.10. Σχεδιασμός και περιγραφή των δραστηριοτήτων

1^η διδακτική ώρα

-Θέμα: Γνωριμία με το δικαίωμα της εκπαίδευσης για όλους. Κατανόηση της έννοιας του δικαιώματος στην εκπαίδευση μέσα από την επεξεργασία και την εμπάθυνση στους ορισμούς των Διεθνών Συμβάσεων και του ελληνικού Συντάγματος.

-Γενεσιουργό ερώτημα: *Τι γνωρίζετε για το δικαίωμα όλων των παιδιών στην εκπαίδευση;*

1^η δραστηριότητα: Οι μαθητές με την τεχνική του καταιγισμού ιδεών απαντούν στο ερώτημα: Τι γνωρίζετε για το δικαίωμα όλων των παιδιών στην εκπαίδευση;

Ο εκπαιδευτικός καταγράφει όλες τις απαντήσεις, δημιουργώντας ένα *αραχνόγραμμα*, το οποίο αναρτά σε εμφανές σημείο της τάξης.

-**Διδακτική Τεχνική:** Καταιγισμός ιδεών

-**Εκπαιδευτικά Μέσα:** Χαρτί του μέτρου, μαρκαδόροι.

-**Χρόνος:** 15 λ.

2^η δραστηριότητα: Οι μαθητές εμβαθύνουν στους ορισμούς του δικαιώματος στην εκπαίδευση, μελετώντας:

- Το άρθρο 48 από τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948),

- Τα άρθρα 28, 29 από τη Συνθήκη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989),

- Το άρθρο 16, παράγραφοι 2,3,4 από το Σύνταγμα της Ελλάδας (1974).

Καταγράφουν τους ορισμούς και εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές (1^ο Φύλλο εργασιών). *Πχ: μια διαφορά είναι ότι το άρθρο 16 του ελληνικού Συντάγματος αναφέρεται σε υποχρεωτική εκπαίδευση μόνο για τους Έλληνες πολίτες και όχι για όλους τους κατοίκους της χώρας (και τους μετανάστες), όπως προβλέπεται από τις Διεθνείς Συμβάσεις (Φουντεδάκη, 2007).* Με βάση αυτή τη διαφορά οι μαθητές μπορούν να οδηγηθούν στη διαπίστωση ότι το άρθρο αυτό του Συντάγματος χρειάζεται αναθεώρηση ώστε η Ελλάδα να προσαρμοστεί στα ευρωπαϊκά και διεθνή δεδομένα κλπ. Στη συνέχεια ανακοινώνουν τα αποτελέσματα της εργασίας τους στην ολομέλεια της τάξης και κάνουν συγκρίσεις και συσχετισμούς με τις δικές τους απαντήσεις στην 1^η δραστηριότητα.

-**Διδακτική Τεχνική:** Ομάδες εργασίας, εργασία στην ολομέλεια

-**Εκπαιδευτικά Μέσα:** Φύλλο εργασίας με τα άρθρα από τα κείμενα των Βασικών Διακηρύξεων των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Ελληνικού Συντάγματος.

-**Χρόνος:** 30 λ

Ο σκοπός είναι οι μαθητές να γνωρίσουν την έννοια του δικαιώματος της εκπαίδευσης για όλους, να κατανοήσουν τους λόγους της διαφορετικότητας των

ορισμών μέσα από τον εντοπισμό των ομοιοτήτων και των διαφορών που υπάρχουν στα σχετικά κείμενα.

2^η διδακτική ώρα

Θέμα: Η σημασία/αξία του δικαιώματος της εκπαίδευσης για όλους ως κοινωνικό αγαθό.

-Γενεσιουργό ερώτημα: *Τι κατακτούν/ωφελούνται τα παιδιά στο σχολείο, από την εκπαίδευσή τους;*

1^η δραστηριότητα:

-Οι μαθητές μελετούν το λογοτεχνικό κείμενο του Γ. Θεοτοκά «Θέλω γράμματα», απόσπασμα από το βιβλίο του «Αργώ». Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού γίνεται η επεξεργασία του κειμένου (ερωτήσεις-απαντήσεις..). Στη συνέχεια καταγράφουν σε λίστα (χαρτί του μέτρου) τους λόγους (αξίες, αρχές ...), που καθιστούν την εκπαίδευση σημαντική και γι' αυτό υποχρεωτική στη βασική βαθμίδα και την αναρτούν στην τάξη. Εναλλακτικά, αν ο εκπαιδευτικός θεωρήσει ότι το κείμενο είναι δύσκολο ή ο χρόνος δεν επαρκεί μπορεί να αξιοποιήσει σύντομα κείμενα από το βιβλίο «*Τα παιδιά της Μπαρμπιάνα*» ή όποιο άλλο κείμενο επιλέξει ο ίδιος.

-Διδακτική τεχνική: Εργασία στην ολομέλεια, Ομάδες εργασίας

-Εκπαιδευτικά Μέσα: Λογοτεχνικό κείμενο, χαρτί του μέτρου, μαρκαδόροι

-Χρόνος: 30 λ

2^η Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός αξιοποιώντας το λογοτεχνικό κείμενο εφαρμόζει την τεχνική του παιχνιδιού ρόλων, αναθέτοντας στους μαθητές τους βασικούς ρόλους. Αν αποφασίσει να προγραμματίσει περισσότερο χρόνο σε αυτή τη δραστηριότητα μπορεί να αναθέσει σε περισσότερους μαθητές να παίξουν.

-Διδακτική τεχνική: Παιχνίδι ρόλων

-Εκπαιδευτικά Μέσα: Σενάριο (από το λογοτεχνικό κείμενο)

-Χρόνος: 15 λ

-Ο σκοπός είναι οι μαθητές να κατανοήσουν ότι η εκπαίδευση αποτελεί κοινωνικό αγαθό, επειδή οι μαθητές/πολίτες ωφελούνται από αυτήν στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Η εκπαίδευση συμβάλλει στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών μέσω της καλλιέργειας βασικών-πανανθρώπινων αξιών (που αναφέρθηκαν) ώστε να συμμετέχουν στη σχολική/κοινωνική ζωή, να αναπτύσσουν σχέσεις και φιλίες, να σέβονται τους άλλους, να ζουν δημιουργικά, ανεξάρτητα από κοινωνικές και άλλες διαφορές. Η εκπαίδευση συμβάλλει στην απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων μέσω των οποίων οι μαθητές κατανοούν τον κόσμο που τους περιβάλλει, επιλύουν προβλήματα της καθημερινής ζωής, συνδέονται με το μέλλον (επιλογή επαγγέλματος κλπ). Για τους λόγους αυτούς η εκπαίδευση έχει θεσπιστεί ως βασικό ανθρώπινο δικαίωμα και η φοίτηση είναι υποχρεωτική στη βασική βαθμίδα του εκπαιδευτικού συστήματος.

3^η διδακτική ώρα

-**Θέμα:** Η παραβίαση του δικαιώματος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη του σχολείου (διαρροή) από ορισμένους μαθητές ή τη μη φοίτησή τους εξ αρχής.

-**Γενεσιουργό ερώτημα:** *Για ποιους λόγους ορισμένοι μαθητές δεν φοιτούν στο σχολείο και άρα δεν απολαμβάνουν το δικαίωμα της εκπαίδευσης;*

1^η δραστηριότητα

Σε κάθε ομάδα δίνεται ένα κείμενο εφημερίδας, στο οποίο περιγράφεται μία διαφορετική περίπτωση μαθητή/ων, που εγκατέλειψαν το σχολείο ή δεν φοίτησαν ποτέ. Τα κείμενα αφορούν μαθητές που αποκλείστηκαν από την υποχρεωτική εκπαίδευση για γεωγραφικούς λόγους (απομακρυσμένες περιοχές), κοινωνική καταγωγή, φτώχεια, μετανάστευση κά). Αφού μελετήσουν το κείμενο θα πρέπει να απαντήσουν γραπτά στο ερώτημα:

«Για ποιο/ους λόγο/ους οι μαθητές αυτοί δεν απολαμβάνουν το δικαίωμα της εκπαίδευσης»;

-**Διδακτική Τεχνική:** Μελέτη Περίπτωσης, Ομάδες εργασίας,

-**Εκπαιδευτικά Μέσα:** Φύλλα εργασιών με κείμενα εφημερίδων/περιοδικών

-**Χρόνος:** 30 λ

2^η δραστηριότητα: Οι μαθητές αφού ανακοινώσουν στην τάξη το κείμενο της ομάδας τους διαμορφώνουν συλλογικά έναν κατάλογο με όλους τους λόγους της μη φοίτησης στο σχολείο (όλων των ομάδων), τον οποίο αναρτούν στην τάξη.

-**Διδακτική τεχνική:** Εργασία στην Ολομέλεια

-**Εκπαιδευτικά Μέσα:** Χαρτί του μέτρου

-**Χρόνος:** 15 λ

Ο σκοπός είναι οι μαθητές να ενημερωθούν ότι στην Ελλάδα περίπου 10.000 μαθητές κάθε χρόνο εγκαταλείπουν το σχολείο ή δεν φοιτούν καθόλου στην υποχρεωτική βαθμίδα και να γνωρίσουν τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει αυτό. Η μετανάστευση, η φτώχεια, ή έλλειψη «μορφωσιογόνου» οικογενειακού περιβάλλοντος συμβάλλουν στην πρόωρη εγκατάλειψη της φοίτησης και άρα στην παραβίαση του δικαιώματος της εκπαίδευσης. Τα παιδιά των απομακρυσμένων γεωγραφικά περιοχών, των υποβαθμισμένων περιοχών των πόλεων, τα παιδιά των μεταναστών, των τσιγγάνων έχουν περισσότερες πιθανότητες να μην ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους στο σχολείο. Η επεξεργασία των άρθρων αναπτύσσει την ικανότητά τους να διαχειριστούν ερευνητικά δεδομένα και αναπτύσσει το ερευνητικό τους ενδιαφέρον.

4^η διδακτική ώρα

-**Θέμα:** Η εξασφάλιση της υποχρεωτικότητάς της φοίτησης όλων των μαθητών τουλάχιστον στην υποχρεωτική βαθμίδα⁴. Μέτρα του κράτους, προτάσεις των μαθητών.

-**Γενεσιουργά ερωτήματα:** *Γιατί πιστεύετε ότι η βασική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική; Πώς θα μπορούσαν όλοι οι μαθητές να φοιτούν στο σχολείο;*

⁴ Υποχρεωτική (compulsory) σημαίνει ότι η πρόσβαση των παιδιών στη βασική εκπαίδευση δεν εξαρτάται από την ελεύθερη βούληση κανενός, ούτε των γονέων ούτε του κράτους. Η υποχρεωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα σήμερα είναι δεκαετής (1 χρόνος νηπιαγωγείο, 6 χρόνια δημοτικό σχολείο, 3 χρόνια γυμνάσιο).

1^η δραστηριότητα: Γνωριμία/ενημέρωση των μαθητών για τα μέτρα που λαμβάνει το κράτος για την υποχρεωτική εκπαίδευση.

Ο εκπαιδευτικός ρωτά τους μαθητές αν γνωρίζουν τα μέτρα που λαμβάνει το κράτος για την υποχρεωτική εκπαίδευση με στόχο τη φοίτηση όλων των μαθητών. Καταγράφει τις απαντήσεις των μαθητών στον πίνακα ή σε χαρτί του μέτρου και εισηγείται και ο ίδιος αν δεν απαντήθηκαν βασικά μέτρα, όπως η δωρεάν εκπαίδευση, τα μονοθέσια σχολεία των απομακρυσμένων περιοχών, οι τάξεις υποδοχής για τους μετανάστες μαθητές, οι Ζώνες Εκπαιδευτικής προτεραιότητας (ΖΕΠ), τα ειδικά σχολεία κ.ά.

-**Διδακτική Τεχνική:** Εμπλουτισμένη εισήγηση, Ερωτήσεις-απαντήσεις

-**Εκπαιδευτικά Μέσα:** Πίνακας ή χαρτί του μέτρου

-**Χρόνος:** 10λ

2^η δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να εργαστούν στις ομάδες τους και να γράψουν ένα κείμενο με θέμα: *Τι προτείνετε για να φοιτούν στο σχολείο όλα τα παιδιά;*». Στη συνέχεια τους ζητά να ζωγραφίσουν «ένα σχολείο για όλα τα παιδιά». Τους ανακοινώνει ότι με τα κείμενα και τις ζωγραφιές θα δημιουργήσουν την επόμενη ώρα μια αφίσα της τάξης τους, με θέμα: *«Εκπαίδευση για όλα τα παιδιά»*.

-**Διδακτική Τεχνική:** Ομάδες εργασίας,

-**Εκπαιδευτικά Μέσα:** Χαρτιά, χρώματα

-**Χρόνος:** 35λ.

-**Ο σκοπός** είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τα μέτρα που λαμβάνει η πολιτεία για τη δωρεάν εκπαίδευση. Να διατυπώσουν και δικές τους προτάσεις για τη βελτίωση του σχολείου με στόχο τη φοίτηση όλων των μαθητών. Να αισθανθούν ότι η γνώμη τους έχει αξία και να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους μέσα από την κατασκευή της αφίσας (κείμενο και ζωγραφική).

5^η διδακτική ώρα

-**Θέματα:** -Δημιουργία αφίσας

-Αναστοχασμός/Αυτοαξιολόγηση

-Γενεσιουργό ερώτημα:

1^η δραστηριότητα: Δημιουργία αφίσας με θέμα: «*Εκπαίδευση για όλα τα παιδιά*». Οι μαθητές με τα κείμενα και τις ζωγραφιές που έφτιαξαν την 4^η διδακτική ώρα στις ομάδες θα εργαστούν τώρα συλλογικά για να τα ενώσουν και να δημιουργήσουν την αφίσα τους. Θα πρέπει να αποφασίσουν πού η κάθε ομάδα θα τοποθετήσει το κείμενο και τις ζωγραφιές της, αν θα διαφοροποιήσουν τον τίτλο, αν χρειάζεται να προσθέσουν κείμενα κλπ.

-Διδακτική Τεχνική: Ομάδες εργασίας, Εργασία στην ολομέλεια

-Εκπαιδευτικά Μέσα: Χαρτιά, χρώματα

-Χρόνος: 20λ

2^η δραστηριότητα: Αναστοχαστική συζήτηση στην ολομέλεια. Οι μαθητές συζητούν στην τάξη για τα αποτελέσματα της 5^{ης} εργασίας τους στο *δικαίωμα της εκπαίδευσης για όλους* με βάση τα παρακάτω ερωτήματα, αλλά και όσα άλλα θα ήθελε να προσθέσει ο κάθε εκπαιδευτικός:

-Ποιο είναι το πιο σημαντικό πράγμα που μάθατε σε αυτή την ενότητα;

-Ποια δραστηριότητα σας άρεσε περισσότερο;

-Τι δυσκολίες αντιμετωπίσατε;

-Πού μπορείτε να εφαρμόσετε αυτά που μάθατε;

-Για ποιο θέμα θα θέλατε να μάθετε περισσότερα; κά.

-Διδακτική Τεχνική: Αναστοχαστική συζήτηση στην Ολομέλεια της Τάξης

-Εκπαιδευτικά Μέσα: Πίνακας, χαρτί του μέτρου

-Χρόνος: 20λ

3^η δραστηριότητα: Αυτοαξιολόγηση από τους μαθητές. Συμπληρώνουν ένα συνοπτικό ατομικό ερωτηματολόγιο αυτοαξιολόγησης (επισυνάπτεται).

-Διδακτική Τεχνική: Ατομική εργασία

-Εκπαιδευτικά Μέσα: Ερωτηματολόγιο

-Χρόνος: 5λ

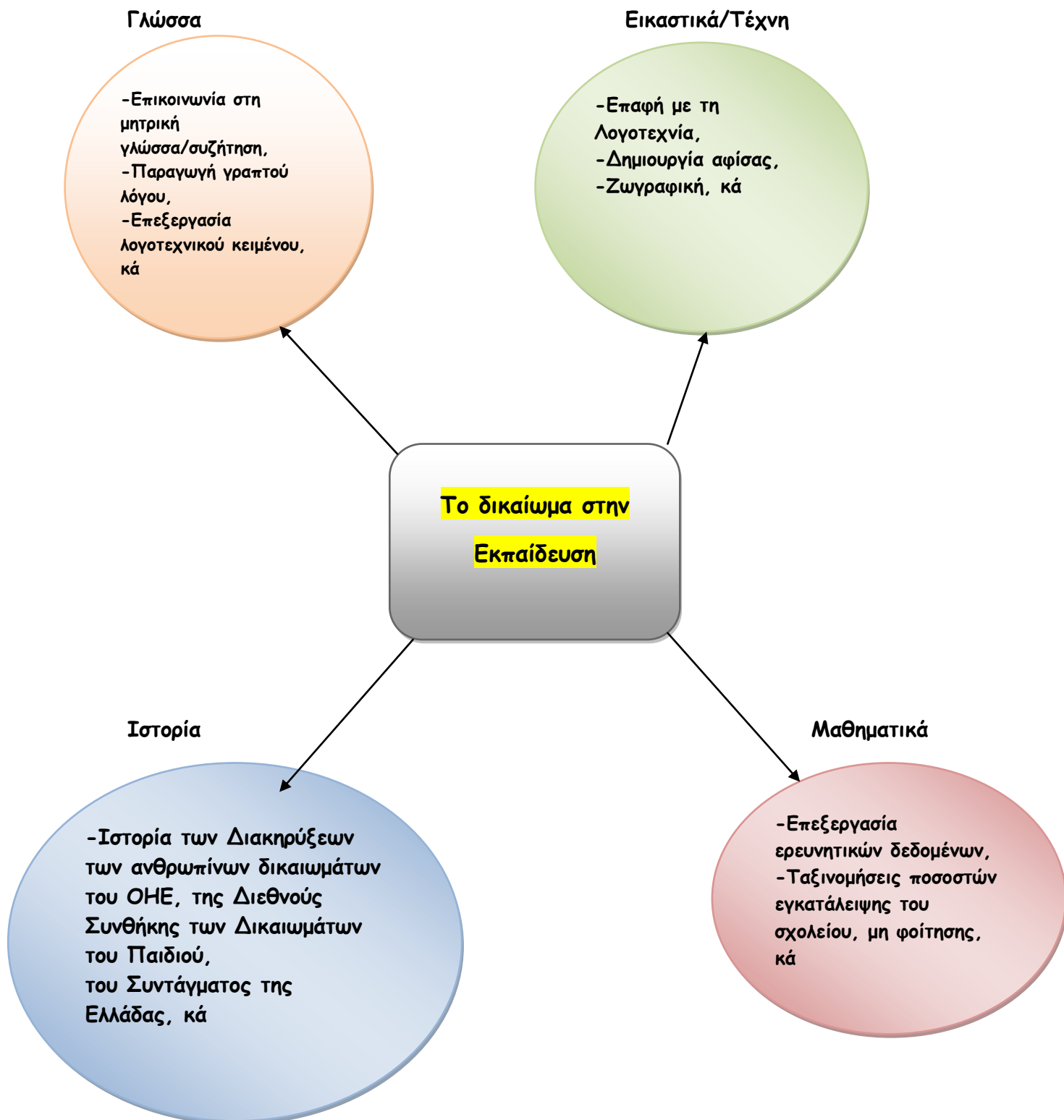
-Ο σκοπός είναι οι μαθητές να ολοκληρώσουν και να αξιολογήσουν συλλογικά και ατομικά την εργασία τους. Να αναστοχαστούν και να σκεφτούν πάνω σε αυτά που έμαθαν και πώς μπορούν να τα αξιοποιήσουν στην καθημερινή τους ζωή. Να δώσουν οι ίδιοι προεκτάσεις σε σχετικά θέματα, που τους ενδιαφέρουν και να σχεδιάσουν μελλοντικές δραστηριότητες.

3. Σχηματική απόδοση του διδακτικού σχεδιασμού

Υποθέματα	Διάρκεια θέματος (λεπτά)	Εκπαιδευτικές Τεχνικές	Εκπαιδευτικά Μέσα Διδασκαλίας
<u>1η διδακτική ώρα</u>			
1. Εισαγωγή: Σύνδεση με την προηγούμενη υποενοότητα και παρουσίαση των στόχων της νέας	1'	Εμπλουτισμένη εισήγηση	Video-Projector (μία διαφάνεια με τα δικαιώματα)
2. Γνωριμία με το δικαίωμα στην εκπαίδευση	14'	Καταιγισμός ιδεών	Χαρτί του μέτρου, μαρκαδόροι
3. Μελέτη-εμβάθυνση στους ποικίλους ορισμούς του δικαιώματος	30'	Ομάδες εργασίας	Φύλλο εργασιών
<u>2η διδακτική ώρα</u>			
1. Η σημασία του δικαιώματος της εκπαίδευσης, ως κοινωνικό αγαθό.	30'	Ομάδες εργασίας Εργασία στην ολομέλεια	Λογοτεχνικό κείμενο, Χαρτί του μέτρου, μαρκαδόροι
	15'	Παιχνίδι ρόλων	Σενάριο
<u>3η διδακτική ώρα</u>			
1. Η παραβίαση του δικαιώματος της εκπαίδευσης (εγκατάλειψη του σχολείου κά).	30'	Μελέτη Περίπτωσης, Ομάδες εργασίας	Φύλλο εργασιών Άρθρα εφημερίδων, περιοδικών κλπ.
2. Ταξινόμηση των λόγων εγκατάλειψης του σχολείου, μη φοίτησης κά.	15'	Εργασία στην ολομέλεια	Χαρτί του μέτρου, μαρκαδόροι

<u>4η διδακτική ώρα</u>			
1. Η εξασφάλιση της υποχρεωτικότητας της φοίτησης για όλους	10´	Εμπλουτισμένη εισήγηση Ερωτήσεις-απαντήσεις	Χαρτί του μέτρου, μαρκαδόροι
2. Προτάσεις των μαθητών για τη φοίτηση όλων των παιδιών	35´	Ομάδες εργασίας	Χαρτιά, χρώματα
<u>5η διδακτική ώρα</u>			
1. Δημιουργία αφίσας με θέμα: Εκπαίδευση για όλα τα παιδιά	20´	Ομάδες εργασίας Εργασία στην ολομέλεια	Χαρτιά, χρώματα
2. Αναστοχαστική συζήτηση για την εργασία των μαθητών	20´	Εργασία στην ολομέλεια	Πίνακας, χαρτί του μέτρου
3. Αυτοαξιολόγηση των μαθητών	5´	Ατομική εργασία	Ερωτηματολόγιο

4. Διαθεματική απόδοση του διδακτικού σχεδιασμού (παράδειγμα)

5. Το παιδαγωγικό-μαθησιακό κλίμα της διδασκαλίας

Το παιδαγωγικό μαθησιακό κλίμα της τάξης αποτελεί συστατικό στοιχείο μιας αποτελεσματικής διδασκαλίας. Ο εκπαιδευτικός πρέπει στο σχεδιασμό του να λάβει υπόψη του μια σειρά παραγόντες για να δημιουργήσει ένα καλό κλίμα, όπως: τη διαφορετικότητα των μαθητών, την ενθάρρυνση και την ενίσχυση των μαθητών με έμφαση στους αδύνατους, την καλλιέργεια του αμοιβαίου σεβασμού και της αυτοεκτίμησης, τη δημιουργία θετικού συναισθήματος. Είναι σημαντική η σύναψη του εκπαιδευτικού συμβολαίου με τους μαθητές σε μια διαδικασία αυτοδέσμευσης των μαθητών στις απαιτήσεις της μαθησιακής διεργασίας (Σακκάς & Μπαρδάνης, 2011). Ωστόσο, αν για κάποιο λόγο διαταραχθεί το παιδαγωγικό κλίμα ο διδακτικός σχεδιασμός τροποποιείται με βάση τις νέες ανάγκες των μαθητών. Η τροποποίηση ενός διδακτικού σχεδιασμού είναι ένα συνηθισμένο φαινόμενο της εκπαιδευτικής πράξης. Για το λόγο αυτό κάθε εκπαιδευτικός σχεδιασμός δομείται για να τον ξεπερνάμε ή να τον προσαρμόζουμε. (Πηγιάκη, 1999).

6. Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της μάθησης. Οι βασικές μορφές αξιολόγησης είναι τρεις. Η αρχική/διαγνωστική, η διαμορφωτική και η τελική αξιολόγηση. Τα εργαλεία αξιολόγησης ποικίλουν ανάλογα με τη μορφή, το περιεχόμενο του μαθήματος, τις ανάγκες των μαθητών (διαγνωστικά τεστ, διαγωνίσματα, φάκελος μαθητή, ημερολόγιο, ανοικτές και κλειστές ερωτήσεις, κ.ά.). Η διαμορφωτική αξιολόγηση είναι η πιο πρόσφορη μορφή αξιολόγησης του 5ωρου ΔΣ, επειδή δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να παρεμβαίνει διορθωτικά κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Η διαμορφωτική αξιολόγηση μπορεί να γίνει με τη συμπλήρωση ειδικής φόρμας με άξονες τα κριτήρια, που κάθε φορά ο εκπαιδευτικός θέλει να ελέγξει. Ή με άτυπη καταγραφή της μαθησιακών επιτευγμάτων (ή και των δυσκολιών) των μαθητών και το έλεγχο των οριζοντίων ικανοτήτων των μαθητών (π.χ: ανάπτυξη κριτικής σκέψης, συνεργατικότητα, πρωτοβουλία, λήψη απόφασης κτλ). Στο παρόν διδακτικό σχέδιο προτείνεται και η τελική αξιολόγηση με τη μορφή όμως της

αναστοχαστικής συζήτησης (μεταγνωστική αξιολόγηση με ανοικτά ερωτήματα, που αναφέρθηκαν στη σελίδα 16) και με τη συμπλήρωση ενός σύντομου ερωτηματολογίου με ανοικτές και κλειστές ερωτήσεις.

Βιβλιογραφικές Πηγές

- Θεοτοκάς, Γ. (1936). Αργώ. Αθήνα, Πυρσός.
- Καλογρίδη Σ., Μαρκόπουλος Σ. (2003). Η Ευρωπαϊκή Διάσταση στα βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο. Στο: Ο Εκπαιδευτικός και η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση. Αθήνα, Μεταίχιμο.
- Καλογρίδη, Σ. (2011). Σχέδιο Διδασκαλίας στην Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στην ΣΤ΄ ΔΣ: «Να έχουν Σύνταγμα ή να μην έχουν;». Αθήνα, Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης (ΜΠΕ)/ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Κανάκης Ε., Τσουρμάς Λ. (1991). Μια χώρα όπως τη φαντάζομαι, ένα κράτος όπως θα ήθελα να λειτουργεί. *Ανοιχτό Σχολείο*, τ. 32:10-13.
- Καραθανάση, Α. (2005). Το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής σύμφωνα με τα νέα ΑΠΣ και ΔΕΠΠΣ. Στο: Επιμόρφωση Σχολικών Συμβούλων και Εκπαιδευτικών ΠΕ στο ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Κόμπος, Κ. (1998). Το δικαίωμα στη διαφορά. *Ανοιχτό Σχολείο*, τ. 68: 7-18.
- Κόκκος, Α. *Εκπαιδευτικές Τεχνικές*, Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών, Αθήνα, 2003.
- Κουστουράκης, Γ. (1994). Η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο. Κοινωνιολογική - Διδακτική Προσέγγιση. *Νέα Παιδεία*, τ. 71:54-66.
- Haigh, A. (2008). *Η Τέχνη της Διδασκαλίας. Μεγάλες Ιδέες, απλοί κανόνες*. Αθήνα, Πατάκης.
- Νικολάου, Σ.Μ., Βασιτίση, Α., Δανιηλίδου, Ντ.Μ. & Πασχαλιώρη, Β. (2008) *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή ΣΤ΄ Δημοτικού* (Βιβλίο Μαθητή), Αθήνα, ΥΠΘΠΑ, ΙΤΥ και εκδ. Διόφαντος.
- Ντεμπρέ, Ρ. (1999). *Εξηγώντας τη Δημοκρατία στην κόρη μου*. Αθήνα, Καστανιώτης.
- Πηγιάκη, Π. (1999). *Προετοιμασία, σχεδιασμός και αξιολόγηση της διδασκαλίας: Διδακτική Μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ρουσσώ, Ζ.Ζ. χ.χ. *Το κοινωνικό συμβόλαιο*. Αθήνα.

- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Φλώρου Δ., Στεφανόπουλος, Ν., Χριστοπούλου Ε. (2008). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Ε' Δημοτικού* (Βιβλίο Μαθητή), Αθήνα, ΥΠΟΠΑ, ΙΤΥ και εκδ. Διόφαντος.
- Φουντεδάκη, Π. (2007). Το Κοινωνικό Δικαίωμα στην Παιδεία: Η Διάσταση Θεωρίας και Πράξης ως η αλήθεια του Δικαιώματος. Στο: *Κοινωνικά Δικαιώματα και Κρίση του Κράτους Πρόνοιας* (επιμ: Γ. Σωτηρέλης, Χ. Τσαϊτουρίδης). *Κοινωνικές Επιστήμες/Όμιλος Α. Μάνεσης*. Αθήνα Σαββάλας. (σελ:178-202).
- Φραντζή, Α. (2005). Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και ανθρώπινα δικαιώματα. Ένα διαθεματικό σχέδιο εργασίας. *Ανοιχτό Σχολείο*, τ. 94:5-11.
- Χατζηνικολάου, Α. (2009). Εκπαίδευση για τα δικαιώματα του παιδιού και του ανθρώπου. Η περίπτωση της παραβίασης των δικαιωμάτων των παιδιών Ρομά. *Γέφυρες*, τ. 49:36-49.
- Χρυσάφιδης, Κ. (2000). *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία: Η εισαγωγή στη Μέθοδο Project στο Σχολείο*. Αθήνα, Gutenberg.
- Vecchi, G. (2000). *Διδάσκοντας μαζί, Μαθαίνοντας μαζί*. Μετ. Ι. Καλογνώμης. Αθήνα, Σαββάλας.
- Unesco (2002). Εκπαίδευση: Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για την εκπαίδευση στον 21^ο αιώνα υπό την προεδρία του j. Delors. Αθήνα, Gutenberg.

Ιστοσελίδες:

- Ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου: *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Στ' Δημοτικού*:
http://pi-schools.sch.gr/dimotiko/kpa_st/math/s_01_05.pdf
- Unicef. Εκπαίδευση για τον αναλφαβητισμό. <http://www.unicef.org>.
- ΟΗΕ. Διδασκαλία για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην τάξη. <http://www.uncr.org>.
- Συνήγορος του Παιδιού. <http://www.synigoros.gr>
- Διεθνής Αμνηστία. <http://www.amnesty.org/gr>